

Бантiшев О. Ф., Бантiшева О. О.

ВІКТИМНА ЗЛОЧИННІСТЬ

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ
ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Монографія



ЮРiНКОМ iНТЕР
Київ-2025

УДК 343.6(02)

Б23

Бантишев О. Ф., Бантишева О. О.

Б23 Віктимна злочинність. Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 100 с.

ISBN 978-966-667-923-2

У монографії міститься юридичний аналіз норм кримінального права, що передбачають відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи; розглядаються віктимність (віктимізація) цих кримінальних правопорушень.

Наведена велика кількість законів та підзаконних актів, що містять норми кримінального права, спрямованих на захист життя та здоров'я особи.

Робота розрахована на науковців, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів освіти, а також суддів, прокурорів, слідчих та інших працівників правоохоронних органів.

УДК 343.6(02)



Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого FSC® та PEFC™

ISBN 978-966-667-923-2

© Бантишев О. Ф.,
Бантишева О. О., 2025
© Юрінком Інтер, 2025

ЗМІСТ

Вступ..... 5

Розділ 1. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ.....9

Розділ 2. КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ23

2.1. Стаття 115 КК України. Умисне вбивство 25

2.2. Стаття 116 КК України. Умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання 36

2.3. Стаття 117 КК України. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини 38

2.4. Стаття 118 КК України. Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення 39

2.5. Стаття 119 КК України. Вбивство через необережність 42

2.6. Стаття 120 КК України. Доведення до самогубства 44

2.7. Стаття 121 КК України. Умисне тяжке тілесне ушкодження 46

2.8. Стаття 122 КК України. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження 51

2.9. Стаття 123 КК України. Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання 53

2.10. Стаття 124 КК України. Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення 54

2.11. Стаття 125 КК України. Умисне легке тілесне ушкодження 56

2.12. Стаття 126 КК України. Побої і мордування 57

2.13. Стаття 127 КК України. Катування 59

2.14. Стаття 128 КК України. Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження 61

2.15. Стаття 129 КК України. Погроза вбивством 62

2.16. Стаття 130 КК України. Зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хвороби 63

ЗМІСТ

2.17. Стаття 131 КК України. Неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби	65
2.18. Стаття 132 КК України. Розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби	67
2.19. Стаття 133 КК України. Зараження венеричною хворобою	69
2.20. Стаття 134 КК України. Незаконне проведення абортів або стерилізації	71
2.21. Стаття 135 КК України. Залишення в небезпеці	73
2.22. Стаття 136 КК України. Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані	75
2.23. Стаття 137 КК України. Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей	77
2.24. Стаття 138 КК України. Незаконна лікувальна діяльність	79
2.25. Стаття 139 КК України. Ненадання допомоги хворому медичним працівником	81
2.26. Стаття 140 КК України. Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником	83
2.27. Стаття 141 КК України. Порушення прав пацієнта	85
2.28. Стаття 142 КК України. Незаконне проведення дослідів над людиною	86
2.29. Стаття 143 КК України. Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини	88
2.30. Стаття 144 КК України. Насильницьке донорство	91
2.31. Стаття 145 КК України. Незаконне розголошення лікарської таємниці	93
Висновки	95
Список використаних джерел	96

ВСТУП

Статті 3 та 27 Конституції України визначили, що життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю. Обов'язок держави, обов'язок діючого кримінального закону захищати життя людини.

Але ж діючий Кримінальний закон нормами, що містяться у розділі VIII Загальної частини «Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння», встановлює право особи на захист власних інтересів та інтересів інших осіб, суспільних інтересів, інтересів держави від злочинних посягань.

Крім того, слід мати на увазі, що на практиці може виникнути ситуація віктимності, в яку може ставити себе суб'єкт кримінального правопорушення, у випадку так званої «винної» віктимності¹, що буде нами розглянуто докладно далі.

Життя та здоров'я людини є безцінним природним благом. Нікому не дано розпоряджатися цим благом.

Про цінність людського життя йдеться у Загальній декларації прав людини (прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року), у статті 3 якої відзначено: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність».

Кримінальний кодекс України 2001 року (далі по тексту КК України) відносить кримінальні правопорушення проти життя до тяжких або особливо тяжких.

Відповідно до частини четвертої статті 12 КК України «Класифікація кримінальних правопорушень»: нетяжким злочином є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

Тяжким злочином частина п'ята статті 12 КК України називає діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене

¹ Юридична енциклопедія у 6 т. Т. 1. Київ : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. С. 472–473.

основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років.

Частина шоста цієї ж статті визначила, що особливо тяжким злочином є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі.

Автори у цієї роботи ставлять собі за мету розглянути кваліфікацію кримінальних правопорушень, передбачених статтями розділу другого Особливої частини КК України, та їх відмежування від суміжних кримінальних правопорушень, а також можливість боротися з ними, яку надає діючий кримінальний закон громадянам.

Перед тим, як звернутися до розгляду складів вказаних кримінальних правопорушень, автори вважають за доцільне зазначити, що традиційним у науці кримінального права України є дослідження складу кримінального правопорушення від об'єкта через об'єктивну сторону до суб'єкта та його суб'єктивної сторони.

Дійсно, об'єкт кримінального правопорушення, як правоохоронювані інтереси особи, суспільні або державні цінності, інтереси і блага, є не тільки основним у складі кримінального правопорушення, але й засадою для кваліфікації вчиненого. Разом з тим, для його встановлення слід спершу відповідним чином проаналізувати вчинене (об'єктивну сторону складу кримінального правопорушення), встановити, що особа, яка вчинила це діяння, може бути суб'єктом кримінального порушення. Тобто, що це фізична осудна або обмежено осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності (стаття 22 КК України «Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність»). А у випадку, якщо мова йтиме про кримінальне правопорушення зі спеціальним суб'єктом, — встановимо, що ця особа є такою. І тільки після цього, а також проаналізувавши зміст суб'єктивної сторони, можна зробити висновок про об'єкт вчиненого суспільно небезпечного діяння, адекватно кваліфікуючи вчинене.

Враховуючи викладене вище, пропонуємо аналізувати склад кримінальних правопорушень за такою схемою: об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт².

Особливу увагу автори звертають на можливість вдосконалення норм чинного КК України, спрямованих на захист життя та здоров'я особи.

У своїй роботі автори, перед тим, як звернутися до аналізу кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, звернулись до розгляду віктимності, яку породжують кримінальні правопорушення, що аналізуються.

² Бантышев А. Ф. Преступления против собственности в проекте УК (объект и общие вопросы анализа состава). Проблемы борьбы с злочинністю у сфері економічної діяльності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 15–16 груд. 1998. Харків, 1999. С. 134–137.

Розділ 1

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ

Прояви віктимності або віктимної поведінки є суттєвою проблемою у нинішніх умовах війни, що нав'язала Україні рф.

До базових понять віктимології належать віктимність або віктимогенність — набуті людиною фізичні, психічні та соціальні риси й ознаки, які можуть зробити її схильною до перетворення на жертву різних обставин, груп осіб, організацій тощо та віктимізація — процес набуття віктимності³.

Встановити вченого, якого можна було б назвати «творцем» віктимології в її сучасному розумінні важко. Д. В. Рівман зазначає⁴, що її створення пов'язують із іменами німецького кримінолога Г. фон Хентінга (*Hans von Hentig*) і французького юриста та кримінолога румунського походження Б. Мендельсона (*Benjamin Mendelsohn*), а час народження віктимології відносять до середини минулого століття, коли були опубліковані розроблені ними засадничі положення.

Так, у 1941 році з'явилася стаття Г. Хентінга «Зауваження щодо взаємодії правопорушника та жертви», де він вказав, що, досліджуючи кримінальні справи, можна знайти жертву, яка або піддається, або сприяє, або провокує, тобто, є одним із першопричин насилля. Тобто жертва розглядається як активний, а не пасивний учасник злочину. У 1948 році з'явилася монографія Хентінга: «Злочинець та його жертва (Дослідження з соціобіології злочинності)».

В свою чергу, Б. Мендельсон у 1947 році на психіатричній конференції у Бухаресті виступив із доповіддю «Нові біопсихосоціальні горизонти: віктимологія», де підвів базу під нову дисципліну. Саме він проголосив віктимологію не підрозділом кримінології, а окремою біопсихосоціальною наукою.

Серед практиків, що звернули увагу на важливість вчення про жертву злочину — канадський кримінолог Еззат А. Фаттах (*Ezzat A. Fattah*). Саме його називають одним із піонерів віктимології, Фаттах одним із перших дав науково обґрунтовану віктимологію, що спиралась на дані, а не лише на ідеологічні переконання⁵.

³ Столяренко А. М. Психология и педагогика. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. 423 с.

⁴ Ривман Д. В. Криминальная виктимология. СПб. : Питер, 2002. 304 с.

⁵ Ezzat Fattah, *Victims and Victimology: The Facts and the Rhetoric*. URL: https://www.researchgate.net/publication/285655779_Victims_and_Victimology_The_Facts_and_the_Rhetoric (дата звернення: 13.06.2025).



На думку Д. В. Рівмана, будь-яка людина віктимна, оскільки вона перебуває в певній життєвій обстановці й, включаючись у сплетення різних соціальних ситуацій, може стати жертвою злочину. Він виокремлює «нормальну», «середню» та «потенційну» віктимність. Тобто, індивід не здобуває віктимності, навпаки, він просто не може бути не віктимним, тому що є членом суспільства, у якому існує злочинність, а отже, це об'єктивна можливість стати жертвою злочину⁶.

Вчений-віктимолог Л. В. Франк указував, що поведінка людини може бути не лише злочинною, але й віктимною (необачною, ризикованою, легковажною, розбещеною, провокаційною, небезпечною для себе тощо)⁷. Він увів поняття потенційної віктимності, тобто можливість стати жертвою за певних умов, навіть якщо акт насильства ще не відбувся. Вчений підкреслював, що віктимологія не конкурує з кримінологією, криміналістикою чи кримінальним правом, навпаки, служить їм як додаткова дисципліна для поглибленого вивчення питань, якими інші галузі не займаються безпосередньо.

У 1973 році в Єрусалимі пройшов перший міжнародний симпозіум з проблем віктимології, а у 1979 році в Мюнстері (Німеччина) було засновано «Всесвітнє товариство віктимологів», яке сконцентрувало свої зусилля на координації діяльності вчених різних країн з розробки заходів віктимологічної профілактики злочинів. Це дозволило в розвинених країнах визначити віктимологічну профілактику одним із головних напрямів попередження злочинів та контролю злочинності⁸.

Ми б, в свою чергу, пропонували, особливо при вчиненні кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, встановлювати, чи не було воно викликано суспільно небезпечним діянням потерпілого. Також, було б доцільним, після вчинення

⁶ Ривман Д. В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений. Л., 1975. 153 с.

⁷ Франк Л. В. Виктимология и виктимность. Душанбе: Тадж. гос. ун-т им. В. И. Ленина (Ирфон), 1972. 111 с.

⁸ Бумаженко Н. И. Виктимология : учеб. пособие. Витебск : УО ВГУ им. П. М. Машерова, 2010. 115 с.

кримінального правопорушення, проводити психіатричну експертизу не лише зі злочинцем, а й аналогічним чином обстежувати потерпілого, тобто жертву. Це мало б важливе значення як у практичному, так і в науковому контексті.

Відомі агресивний, активний, ініціативний, пасивний, некритичний та нейтральний різновиди жертв⁹.

Для *агресивного типу* жертви характерно навмисне створення конфліктної ситуації, тобто це агресивні провокатори (подібна поведінка нерідко має місце у разі вчинення кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи).

Активний тип — це неагресивні, неконфліктні особи, але такі, що створюють умови або здійснюють вчинки, які зрештою призводять до заподіяння шкоди їм самим (тілесні ушкодження з метою ухилення від будь-чого, в чому не хочеться брати участь; прагнення до спілкування з особами, які демонструють девіантну поведінку тощо).

Поведінка *ініціативних* жертв має позитивний характер, але призводить до заподіяння їм шкоди в силу особистісних якостей, або роду діяльності.

Пасивний тип — це особи, які можуть ставати жертвами в силу віку або фізичної слабкості (об'єктивно не здатні до опору) або ті, хто соромляться осуду, не бажають розголосу ситуації, в якій опинилися (об'єктивно здатні до опору).

Некритичний тип жертви демонструє необачність, невміння правильно оцінювати життєві ситуації. Некритичність може бути пов'язана з особистісними рисами, такими як жадібність, користолюбство, або навпаки — щедрість, доброта, чуйність. Також до цього типу відносять осіб із низьким інтелектом і освітнім рівнем; неповнолітніх; осіб похилого віку; хворих, у тому числі психічно; некритичних без очевидних «формалізованих» якостей, тобто немає явних стандартних або формальних характеристик.

До *нейтрального типу* жертви відносяться особи, поведінка яких не створює будь-яких додаткових умов і не підвищує віктимності індивіда.

⁹ Ривман Д. В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений. Л., 1975. 153 с.

Отже ми кажемо про те, що віктимність означає потенційну здатність особистості стати за певних обставин жертвою злочину. Це відноситься й до злочинців.

Російські окупанти, що вчиняють безліч кримінальних правопорушень на території України, намагаються виправдати свої злочини, стверджуючи, що їхні жертви з числа мирного населення нашої держави нібито самі провокують їх агресивною чи провокаційною поведінкою. Таким чином вони намагаються перекласти відповідальність за власні дії на невинних людей, що суперечить не лише нормам міжнародного права, а й елементарним принципам людяності.

З психологічної точки зору віктимність залежить від мотиваційних, пізнавальних, емоційних та вольових якостей особистості; від психічних станів, які домінують в момент конкретної загрози; від рівня спеціальної тактичної підготовки до дій у небезпечних ситуаціях¹⁰.

При дослідженні віктимної поведінки особистості не можна не згадати про те, що індивідуальні риси людини впливають на її суб'єктивне сприйняття (або несприйняття) себе жертвою. Так, зокрема, можна виділити: соціальні (самосвідомість, виховання, соціальні зв'язки та ін.), біофізичні (стан здоров'я, можливо інвалідність чи фізіологічні аномалії), психологічні (воля, мотиви, цінності та ін.) риси характеру та властивості окремого індивіда, які за певних життєвих обставин сприяють створенню умов для здійснення злочину із завданням йому певної шкоди.

Головними причинами формування вразливої особистості та віктимної поведінки є: дефіцит досвіду позитивної, активної, просоціальної поведінки; формування почуття власної неповноцінності¹¹.

¹⁰ Бантишева О. О. Психологічні особливості емоційного інтелекту осіб юнацького віку, схильних до віктимної поведінки. Дис. к. псих. н. Нац. пед. університету ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 292 с.

¹¹ Вакулич Т. В. Вивчення віктимності особистості неповнолітніх у психологічній літературі // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України, за редакцією академіка С. Д. Максименка. Київ, 2009. 516 с. URL: <http://www.twirpx.com/file/727579/>

